

לו

אמר הכוזרי: הוסף לי באור.

לח

אמר החבר: הלב יש בו חללים בלתי פוסקים הבאים עליו מעת לעת, מדאגות ויגונות וחסשות וטינות ומשטמות ואהבה ושמחה ופחד סכנות, ומזגו מתהפך ומשתנה עם העתים (=לעיתים) מנשימה יתרה או חסרה, נוסף על מזון גרוע או משקה גרוע, והתנועות וההתעמלות והשנה והיקיצה - כלם נותנים אותותיהם בו, ו(אילו) זולתו מן האיברים (=שאר האיברים מלבדו, נמצאים) במנוחה.

לט

אמר הכוזרי: כבר נתבאר איך הוא רב חללים מכל האיברים. ואיך הוא רב בריאות מכלם?

מ

אמר החבר: היתכן שתתישב (=שתתפס ותתעכב) בו לחה שתחדש בו מרסה וסרטן ויבלת ופצע ושתוק ורפיון, כאשר יתכן (שיקרה) בשאר האיברים?

מא

אמר הכוזרי: לא יתכן זה, כי בפחות מזה יהיה המות, ומפני שהלב בחדות תחושותו, מחמת זך דמו ורב רוחו, מרגיש בגורם הקטן ביותר המזיק לו, ודוחה אותו מעליו כל עוד נשארה בו יכלת לדחות. ו(אילו) זולתו (=כל אחד משאר האיברים מלבדו) אינו מרגיש כהרגשותו, ומתישבת בו הלחה עד שיתחזקו ממנה אלה החללים.

מב

אמר החבר: אם כן הרגשותו ותחושותו - הן גורמות לו רב חללים, והן הסבה בדחיתם מעליו בתחלת חלותם קדם שיתחזקו²⁰⁷.

הערות - ילמד ענוים דרכו

אולם בשלב הראשון בסעיפים לו-מב יסביר ריה"ל רק שתי נקודות: א. הלב בעל רגישות גדולה ומכל קלקול קטן הוא נפגע; ב. הלב בעל חוסן קיומי גבוה, כיוון שרגישותו מאפשרת לו לתקן קלקולים בזמן התהוותם, לפני שכבר לא יהיה ניתן לתקנם. רק לאחר מכן, בסעיף מד, יחזור ריה"ל ויסביר שבגלל שתי תכונות אלו הלב הוא שנפגע מקלקולי שאר האיברים והוא זה שבעבודתו לתקן - מרים ומרפא גם את כל האיברים יחד עמו. והיא התשובה לשאלה שבסעיף לה.

207 כאן נקבעה התודעה: היסורים והענישה המיידים אינם שליליים לאדם ואינם נקמה על החטא, אלא הם המאפשרים את התיקון והקיום התמידי! כמו כאב ראש או עליית חום - אף שהם פוגעים בתפקוד היום-יומי של האדם, הם המעוררים אותו לשים לב למחלתו עוד בראשיתה ולטפל בה. והיא התודעה של החסיד במאמר ג, יא השמח בייסורים, אשר קבע אותה ריה"ל (לעיל א, קיד) כחובה על כל ישראל בהיותם בגלות. וז"ל רמב"ם הל' איסורי ביאה יד, ה: "ואומרים לו (לגר): הוי יודע

מג

אמר הכוזרי: כן הוא.

מד

אמר הַחֹבֵר: וְהַעֲנִין הָאֱלֹהִי בִיחֹס אֵלֵינוּ - כְּמִדְרַגַּת הַנֶּפֶשׁ אֶל הַלֵּב, וְעַל כֵּן אָמַר: "רַק אֲתָכֶם יְדַעְתִּי (=דבקותי ואהבתי) מְכַל מְשֻׁפָּחוֹת הָאֲדָמָה, עַל כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם אֶת כָּל עֲוֹנֹתֵיכֶם" (עמוס ג,ב) ²⁰⁸. אֵלֶּה הֵם הַחֲלִיִּים.

אָבֵל הַבְּרִיאוֹת (היוצאת מכך) הֵרִי הִיא כְּמֵאֲמַר הַחֲכָמִים: ²⁰⁹ "מוֹחֵל לְעֹוֹנוֹת עֲמוֹ (על ידי ש)מַעֲבִיר רֶאשׁוֹן רֶאשׁוֹן" ²¹⁰, לְפִי שֶׁהוּא (=האלוה) אֵינּוּ מְנִיחַ לָנוּ (שישארנו) עֲוֹנוֹת רַבִּים נִצְבָּרִים שִׁיחִיו גֹּרְמִים אֲבָדָנָנוּ לְגַמְרִי, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לְאֲמֹרִי, כְּאֲשֶׁר אָמַר: "כִּי לֹא שְׁלָם עֵוֶן הָאֲמֹרִי עַד הַנְּהָה" (בראשית טו,טז), וְהִנִּיחוּ עַד שֶׁהִתְחַזַּק חֲלִי עֲוֹנוֹתָיו וְהִמִּית אוֹתוֹ.

²¹¹ וְכִמּוֹ שֶׁהַלֵּב מִיִּסְדּוֹ וְעֲצָמוֹתָיו וְךָ (ו)שְׁוֶה הַמְּזֹג (עד ש)דְּבִקָּה בּוֹ הַנֶּפֶשׁ הַשְּׂכֵלִית, כֵּן יִשְׂרָאֵל (זכים ושווי המזג) מְצַד יִסְדָּם וְעֲצָמוֹתָם ²¹². וְכִמּוֹ שִׁיגְרָמוּ לְלֵב חֲלִיִּים מְשֻׁאָר

הערות - ילמד עניים דרכו

שהעולם הבא אינו צפון אלא לצדיקים והם ישראל. וזה שתראה ישראל בצער בעולם הזה - טובה היא צפונה להם, שאינן יכולין לקבל רוב טובה בעולם הזה כאומות, שמא ירום לבם ויתעו ויפסידו שכר העולם הבא. כענין שנאמר: 'וישמן ישרון ויבעט'. ואין הקדוש ברוך הוא מביא עליהן רוב פורענות, כדי שלא יאבדו. אלא כל העכו"ם כלין והן עומדין, ומאריכין בדבר הזה כדי לחבבן..."

208 וכן לקמן ב,גח: "העדה אשר השכינה בתוכה - צופה מעשיה, וגומלתה שכר ועונש לרגעים. הלא תראה את הדברים אשר אמר יהושע לבני ישראל: 'לא תוכלו לעבד את ה' כי אלוהים קדושים הוא'. ודברים אלה נאמרו לעדה שהיתה כל כך נאמנה בשמירת המצוות עד אשר בחרם יריחו לא נמצא בה בקבוץ אשר מנה למעלה משש מאות אלף איש כי אם חוטא אחד, והוא עכן, ובחטאו נענשה אז כל העדה. וכן אתה רואה בעונש מרים אשר נגעה בצרעת ובעונש נדב ואביהוא ובעונש עוזא ובעונש אנשי בית שמש כי ראו בארון ה'. ואף זה היה ממופתי השכינה: על עבירות קלות אחדות היה הקצף נגלה לעתים בצורת נגע בקירות הבתים ובבגדים ואם קשתה העברה נראה הנגע במדרגות חוזק שונות גם בגופים. והכהנים היו ממונים על החכמה הדקה הזאת להבחין מה בחולי הזה הוא עונש אלוהי".

209 אמנם הרמב"ם (הל' תשובה ג,ה) מפרש על פי הגמרא ברה"ש (יז,א) שהכוונה שעד שלושה חטאים ה' מעביר ולא מעניש (ועיין בפירושו רש"י, ר"ח והרי"ף לגמ' שם, וקושיות הריטב"א ובהשגת הראב"ד לרמב"ם הנ"ל). ריה"ל מסביר את המימרה באופן מחודש ביותר שהרבה מקושיות הראשונים מתורצות. מידת החסד והאהבה אינה באי התייחסות לחטאים, אלא בכך שה' מנקה אותם מישראל (ובאמת או"א דא"ח: הרמב"ם מדבר על הדין מצד השקילה, כדי לבחון אם יש לאדם "רוב זכויות" או "רוב עוונות", וזה נפק"מ לסע"ד שתהיה לו בעולם הזה, כמבואר שם בפרק ט. אולם לענין ענישה וניקוי - כל חטא נספר, ובישראל - מנוקה מיד).

210 מתוך הסליחה שלפני י"ג מידות של רחמים: "אל מלך יושב על כיסא רחמים ומתנהג בחסידות, מוחל וכו'" ומקורה במסכת ראש השנה יז,א.

211 עתה חוזר ריה"ל להשלים את התשובה לשאלה בסעיף לה - כיצד ניתן לומר שישראל נענשים בעקבות חטאי האומות, והרי על חטאי עצמם נענשו - וזאת על ידי הביורר המקור לתחלואי הלב.

212 ואם כן מהיכן באים התחלואים ללב והחטאים לישראל? ריה"ל מבאר והולך.

מסלול 1: יום ב לפרשת מקץ
מסלול 2: יום ד לפרשת וישב

האיברים - מתאות הכבד והקבה והאשכים מרע מזגם, כן ישיגו את ישראל החליים מהדמותם לאמות²¹³, כמו שנאמר: "ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם" (תהלים קו, לה). ואל יהי רחוק מן הדעת שיאמר בכגון זה:²¹⁴ "אכן חלינו הוא נשא ומכאבינו סבלם" (ישעיהו נג, ד). ונעשינו אנו נוטלים על עצמנו (=נושאים בעול תיקון העולם), והעולם בשלזה ונחת. והיסורים הבאים עלינו (הם ה) סבה לתקון יראת שמים שלנו, והזדככות הזך ממנו (הנביאים והחסידים), ויציאית הסיגים²¹⁵ מתוכנו²¹⁶. ובהזדככנו ובתקוננו - יתחבר

הערות - ילמד ענוים דרכו

213 עיין לעיל א, צו שהסיבה לחטא העגל היתה ההרגל של האומות באותם ימים, שהשפיע על עם ישראל. וז"ל המהר"ל בדרוש לשבת שובה: "החטא בישראל, אחר שנפשם קדושה וטהורה מצד עצמם, אינו מצד עצם הנפש. שהרי נפשם מצד עצמם - קדושה וטהורה! שאם לא כן, לא יהיה ראוי להביא הדם במקום קודש הקדשים. אבל החטא הזה אינו מצד נפש ישראל, רק הוא בשביל גירוי השטן, אשר הוא מתגרה בישראל, ומצד הזה בא החטא... ויש לדקדק: למה נותן את כל עוונותם על עשו?... אבל יראה כי הם הדברים אשר אמרנו למעלה. כי חטא ישראל הוא מצד יצה"ר, אשר מתגרה בישראל, ועשו וזרעו הן הן יצה"ר של ישראל. ובביטול האומה הזאת מן העולם - אז יתבטל יצה"ר מישראל". הקשר שבין ישראל לאומות אינו רק בהשפעת החטאים, אלא גם בכשרונות נוספים, חיצוניים - אורות ישראל ה, ב: "צדקה עשה הקב"ה עם עולמו, מה שלא נתן כל הכישרונות במקום אחד, לא באיש אחד ולא בעם אחד, לא בארץ אחת, לא בדרו אחד ולא בעולם אחד, כי אם מפוזרים הם הכישרונות, והכרח השלמות שהוא כוח המושך היותר אידיאלי - הוא הגורם להמשך אחרי האחדות המרוממה, המוכרחת לבוא בעולם: 'והיה ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד'. אוצר סגולת עולמים - בישראל הוא גנוז. אבל כדי לאחד במובן הכללי גם כן את כל העולם עימם - מוכרחים צדדי כשרונות מיוחדים להיות חסרים בישראל, כדי שיושלמו על ידי העולם וכל נדיבי עימם. ובוזה יש מקום לקבלה שישראל מקבל מהעולם וממילא פנויה היא הדרך כלפי ההשפעה. אלא שהקבלה היא מבחוץ וההשפעה מבפנים, כלומר פנימיות החיים שלמה היא בישראל, באין צורך להיעזר בשום כוח זר בעולם, וכל שלטון משרה בישראל - מקרב פנימיות החיים הוא נובע 'מקרב אחיך - ממובחר שבאחיך'. ולחיצוניות החיים מזדמן שצריך השלמה דווקא מבחוץ: 'פייפותו של יפת באהלי שם'; 'חיל גוים תאכלו ובקבוךם תתימרו'. ומשפע פנימיות החיים כנסת ישראל היא רק משפעת ולא מקבלת: ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר".

214 כלומר שגם על כגון זה שישראל נפלו משום שהושפעו מחטאי האומות ונענשו, ניתן לומר שהם טובלים בגלל חטאי האומות.

215 בפשטות הסיגים הם החטאים. אולם הרמב"ם באיגרת תימן כותב שמטרת הייסורים והשמדות בגלות היא להוציא מישראל את אותם אנשים שלא עמדו אבותיהם על הר סיני: "ושלא יחזיקו בדת האמת בעיתות כאלו אלא החכמים יראי ה' מזרע יעקב, הזרע הטהור והנקי, שנאמר עליהם: 'ובשרידי אשר ה' קורא'. ביאר שהם יחידים. והם האנשים שעמדו אבותם על הר סיני, ושמעו הדיבור מפי הגבורה, ושלחו ידיהם ואמונתם לברית וקיבלו על עצמם המעשה והקבלה ואמרו: 'כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע!' וחיבונו דבר זה עליהם ועל הבאים אחריהם, שכן כתוב: 'לנו ולבנינו עד עולם'. וכבר הבטיחנו הבורא יתברך, כאדם הנכנס ערב לחברו ודי לנו בערבותו. והודיענו שכל מי שעמד על הר סיני - שהם מאמינים בנבואות משה רבינו בכל מה שבא על ידו, הם ובניהם ובני בניהם עד עולם... לפיכך יש לדעת, שכל מי שנטה מדרך הדת הנתונה במעמד ההוא - שאינו מזרע האנשים ההם. וכן אמרו רבותינו ז"ל על כל המסתפק בנבואה: 'לא עמדו אבותיו על הר סיני!'".

216 מטרה נוספת לגלות היא עצם החיכוך של אומות העולם עם עם ישראל, הגורם להשפעת התורה עליהם, ובכך הוא מכין את הדרך למלך המשיח, כמו שביאר ריה"ל במאמר ג, כג: "ועוד יש לאלוה חכמה נסתרת בהשאירו אותנו בגלות. מעין החוכמה הצפונה בגריגר הזרע. גריגר זה נופל אל תוך

הַעֲנִין הָאֱלֹהִי בְּעוֹלָם! ²¹⁷ כְּמוֹ שֶׁיִּדְעֶתָ כִּי הַיְסוּדוֹת נִתְּכָנוּ לְהִיּוֹת מֵהֶם הַמְּחַצְּבִים, וְאַחַר

הערות - ילמד ענוים דרכו

האדמה, ושם הוא משתנה ונעשה לכאורה עפר מים וטיט. ולפי ראות עיני המתבונן בו - לא יישאר רושם מוחש כלשהו ממה שהיה הגרגיר קודם לכן. אולם לאחר זמן יתברר כי גרגיר זה הוא אשר ישנה את העפר ואת המים עד שיהיו מטבעו הוא, והוא אשר יעבירם דרגה דרגה עד אשר יתעדנו היסודות ויהפכם להיות כמוהו. ואז יוציא קליפות, עלים ועוד, עד אשר יזדכך הגרעין ויכשר לחול בו העניין ההוא האלוהי והצורה של הזרע הראשון, ואז יהיה לעץ נושא פרי כפרי אשר ממנו בא הזרע ההוא. והנה כך הוא הדבר גם בדת משה: כל דת שבאה אחריה משתנה לאמיתו של דבר להיות כמוה, אם כי למראית עין תתרחק ממנה. הדתות האלה הן אפוא רק הכנה והקדמה למשיח המיוחל, אשר הוא הפרי. ובאחרית הימים בהודותן בו - תהיינה הן פרייה והיה העץ כולו אחד. אז יעריצו את השורש אשר לפנים היו מבזים אותו, כמו שאמרנו בפרוש הפסוק 'הנה ישכיל עבדי'. את הרעיון של ריה"ל העתיק הרמב"ם בהל' מלכים פרק יא.

217 ונמצא כל העולם זוכה מעילוי דרגה זו. כמו שהציפורן בגוף האדם מתפקדת במדרגת "אדם" על אף שאינה מוח או לב, אך היא חלק מכלל הגוף וזוכה לתפקד כפי מדרגתו.

והנה במאמר א, כח נפתח הדיון על רעיון "הסגולה". שם כתבנו שבמאמר א הסביר ריה"ל מדוע אין ברעיון הסגולי פגם אמוני, מוסרי ומציאותי. אולם תוך כדי כך התעצמה שאלה שהמלך לא שאל שם, והיא הפגם בשוויון, הגזעני. לכל אורך מאמר א החבר מחנך רק להפריש ולבידול של ישראל מהאומות, ועל כן שאלה זו הלכה והתעצמה. עתה במאמר זה, פותח ריה"ל את המבט המשלים: הבידול של ישראל מהאומות לא נועד אלא על מנת להעלות את הכל. עם ישראל אינו עם שמנותק משאר כל הנבראים. הוא חלק מכלל הבריאה ועל כן הוא מקושר לכל הנבראים בכלל ולשאר האנושות בפרט, בקשרים חברתיים, פוליטיים, תרבותיים, וגם קשרים פנימיים שאינם גלויים. אין מטרת הסגולה - הפרי - להתנתק מהקליפות. הסגולה שונה מהקליפות אולם מטרת מעלתה להעלות את הכל. על כן היא מושפעת מהם, מתקלקלת, עובדת לתקן את עצמה, ובעלייתה - מעלה את הכל. גזענות היא כאשר עם חושב שהוא נעלה מכולם ועל כן יש לו זכויות יתר וכולם צריכים להיות משרתיו או לאבד מהעולם. אולם בתורת ישראל כל מי שהוא בעל סגולה אינו זוכה לזכויות אלא לחובות ולנשיאה בעול ובאחריות על הכלל, ותכלית בחירתו אינה אלא כדי להעלות את כולם ליהנות ממדרגתו. עיין סוכה נה, ב: "אמר רבי יוחנן: אוי להם לגויים שאבדו ואין יודעין מה שאבדו. בזמן שבית המקדש קיים - מזבח מכפר עליהן, ועכשיו מי מכפר עליהן?". ועיין מלכים א, ח-מא-ג בתפילת שלמה בבניין המקדש. וזהו הטעם שנביאי ישראל התנבאו גם על הגויים, וזהו הטעם ששמעון הצדיק התפלל על אלכסנדר מוקדון (יומא ט, א). ונראה שמפני זה גם הסגולה וגם הקליפות יצאו מאדם אחד. מאדם הראשון יצאו גם קין וגם הבל, מפני שהאחדות הבראשיתית היא המאפשרת את ההשפעות ההדדיות - עיין שמונה קבצים ב, קנו; שם ג, שסה. [עוד בעניין שאין הבידול אלא דרך להשפעה ולעילוי הכל - עיין אוה"ק ב, עמ' תלט; אורות ישראל ה, א. וע"ע לקמן בסעיף נד, ובמאמר ד, כג.]

על כן כשעם ישראל אינו מוציא אל הפועל את תפקידו לכלל האומות, הוא באמת אינו מבין את ההצדקה לכך שהוא נבחר ואת ההצדקה לכך שיש לו זכות בארץ ה'. כמו שמי שאינו יודע את חשיבותו של הלב לעומת שאר האברים, לא יבין מדוע כאשר יש זיהום ברגל מעדיפים לפעמים לכרות אותה כדי לא לסכן את הלב, אף שהסיכון בספק. וז"ל הראי"ה בעקבי הצאן עמ' קלז: "כשזנח ישראל טוב, כשנאבד ממנו ערכו העצמי, ולא הכיר את יתרונו, עד אשר זנה אחרי אלוהי נכר הארץ, נאבד ממנו גם כן דעת ערכו. על כן כאשר מהתשוקה הברברית, שהיא אמצה את כל גוי אדיר מעריצי גוים של העולם הישן להרחיב את גבול ממלכתו התעלה 'מלכי ישראל', גם הרעים שבהם, 'מלכי חסד' היו, לא היה אפשר לרוח גבורה ועוז חפץ מוסרי להגדיל את כוח הלאומי

בְּכַבֵּד אֶתְּהָאֱלֹהִים (האומה הישראלית), כְּדִי שִׁיתַחֲבֹר בָּהּ הַעֲנִיָּן הָאֱלֹהִי (בכללותה).
 וְאֵתְּהָאֱלֹהִים (נתכנה) בְּכַבֵּד סְגֻלַּת הַסְּגֻלָּה - כְּנִבְיָאִים וְהַחֲסִידִים²¹⁸. וְכֵן נִסְדֵּר (בדירוג)
 מֵאֲמֵר הָאֲמֵר (בברכת קרושת השם שבימים הנוראים): "תֵּן פְּחָדָךְ ה' אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל
 מַעֲשֵׂיךָ" (=אומות העולם), וְאַחֵר כֵּן: "תֵּן כְּבוֹד לְעַמְּךָ" (=ישראל), וְאַחֵר כֵּן: "צַדִּיקִים
 יִרְאוּ וַיִּשְׁמְחוּ", לְפִי שְׁהֵם (=הצדיקים) סְגֻלַּת הַסְּגֻלָּה²¹⁹.

הערות - ילמד ענוים דרכו

המדיני, למצוא מעמד הגון. ואבותינו אלה, אשר בימי עוזם וגבורתם הפוליטית עזבו את צור ישעם והלכו אחרי ההבל ויהבלו, כיון שנתעלם מהם ערכה הפנימי של כללות האומה 'לא נתעסקו בלמידת מלחמה ולא בכבוש ארצות', כי נטל מהם זיו החיים האידיאלי, המחיה את האומה ואזורה בגבורה, ונתעלמה מהם המטרה המוסרית הגבוהה הנמצאת בגדולתם של ישראל בעולם. 'כי לא בחרבם ירשו ארץ, וזרועם לא הושיעה למו, כי ימינך וזרועך ואור פניך כי רציתם, אתה הוא מלכי אלוהים, ציווה ישועות יעקב, כך צרינו ננגח, בשמך נבוס קמינו', ובכל מקום כשיש הכשר לאידיאלים גדולים להיות מחיים ומעודדים, שוב אין אידיאלים קטנים ושפלים מאירים שם, 'ושרגא בטיהרא מאי מהני'. על כך רק הארת האידיאלים הצפונים, האידיאלים האלוהיים, שהמה גנוזים בנפש האומה, רק על ידם תגלה העוצמה הלאומית, ורוח ה' תפעמנו כימי עולם, על פי אותו הסגנון שהחיים השלמים והטובים נכונים הם לקבלו ולהכירו גם עכשיו, כי 'מלכא לכושין דלביש בצפרא לא לביש ברמשא'".
 218 כאן מבהיר ריה"ל שאמנם על ידי ישראל ידבק העניין האלוהי בעולם, אולם לא יזכה להנות ממנו אלא מי שהתבטל לישראל וסייע להם להגיע למיצוי מדרגתם. כמו שהצמחים יכולים להתעלות למדרגת החיים שבבעלי החיים - בהיותם אמצעי לקיומם של בעלי החיים, והמחצבים (אדמה, מים, מינרלים וכיו"ב) יכולים להתעלות למדרגת החיים שיש בצמחים - בהיותם אמצעי לקיומם של הצמחים. מי שמכיר בערך הסגולה שנמצאת מעליו, ומבין שהצלחת הסגולה - הצלחתו היא, יתבטל אליה וירצה לסייע לה בהצלחתה. כמו שכל האיברים פועלים כדי שהלב והמוח יתפקדו כראוי, ובכך זוכים הם עצמם למדרגת אדם, ואם לא יפעלו לטובת בריאות הלב והמוח - ימותו כולם יחד. אילו הבין קורח שחכמתו הגדולה בתורה לא באה לו אלא בזכות עבודתו הסגולית של אהרן, לא רק שלא היה מנסה להחליף את אהרן, אלא שהיה הוא הלוחץ על אהרן שיעבוד בבית המקדש. כאמור: "וקידשתו (= בעל כורחו) כי את לחם אלוהיך הוא מקריב, קדוש יהיה לך כי קדוש, אני ה' מקדישכם". בהכרה זו ירצה האדם להתבטל לבעל הסגולה, ולתת לו מעשרותיו וביכוריו, כדי להתחבר אליו ולקבל מברכתו. אילו הכירו האומות שבחולשת ישראל גם הן עצמן מתרחקות מהופעת השכינה בעולם, היו דוחפות את ישראל לבוא לארצם ולבנות את בית הבחירה ולקיים את מצוותיהם. עיין שפת אמת וירא תרלד; שמונה קבצים ז, לח; שם ב, קנו; שם ג, לד.
 219 כאן ריה"ל מדגיש את ההשפעה הסגולית של ישראל על האומות, הנובעת מהקשר הפנימי שבין "הלב" לבין "האיברים" ומהיותם כולם גוף אחד. אך לקמן בסעיפים נ-נו מדגיש ריה"ל את ההשפעה החיצונית: עם ישראל הם המפיצים של אמונת האמת בעולם בכך שאומות העולם רואות את ההנהגה הניסית שה' מנהיג את ישראל: "אמר: 'ישראל אשר בך אתפאר'. אמר הכוזרי: העברה יתרה יש במאמר הזה, ויתור רב מדי ויתרה המליצה באומרה כי הבורא מתפאר בכשר ודם... וכי לא היו כל אנשי העולם פרט ליחידים אשר עליהם דברנו למעלה בעיוורון ובתעויה לפני בוא בני ישראל? מהם שאמרו כי אין בורא כלל... כך נמשכו הדברים, עד אשר נזדככה העדה ההיא ונעשתה ראויה לחול האור בה ולהיעשות המופתים למענה ולהשתנות סדרי הטבע בשבילה. אז נראה עין בעין כי יש לעולם הזה שופט מנהיג שומר היודע מה חשוב ומה לא חשוב ומשלם שכר על הטוב

שאלות מנחות:

- ✦ הרגישות של הלב למחלות - חיובית או שלילית? במה?
- ✦ במה מזכה הקרבה לאלוה - בזכויות או בחובות?
- ✦ מי משרת את מי? עם הסגולה את מי שמתחתיו או להפך?
- ✦ האם התפיסה הנוצרית שיש אדם שסובל ונענש על חטאים של אחרים - יש לה מקור ביהדות? במה היא התעוונה מדברי המקור?
- ✦ האם החולי שסובלים ישראל מחטאיהם בגלל הידמותם לעמים פוטר את העמים מעונש על חטאיהם? במה הסבל של ישראל מועיל להם?
- ✦ האם הבדלת ישראל מהעמים נועדה לנתק ביניהם?
- ✦ האם הבדלת ישראל מהעמים ונתינת התורה רק להם באה מתוך יאוש אלוהי מתיקונן של אומות העולם?
- ✦ האם אומות העולם צריכות לעשות דבר כלשהו על מנת לזכות לקבל מהדבקות של האלוה בישראל?
- ✦ האם ישנן מדרגות גם בתוך ישראל? האם מצאנו קנאה בתוך ישראל על סגולה זו כמו שמצאנו את הקנאה וההתכחשות לבחירת ישראל בקרב העמים?
- ✦ מה הקשר בין יחסי הארון והמזבחות ליחסי ישראל ואומות העולם?

הערות - ילמד ענויים דרכו

ועונש על הרע. ככה נעשתה עדה זו מדריכה לכל הלבבות וכל דת שבאה אחריה אינה יכולה לסטות משורשיה, עד כי כיום הזה כל בני הארץ הנושבת מודים בקדמות האלוה ובבריאת העולם. (אפשר שדברי ריה"ל עד כאן עמדו לנגד עיניו של הרמב"ם בעת שכתב את דבריו בהל' ע"ז פרק א) וראייתם על זה: בני ישראל, וכל הטוב אשר גמלם האלוה וכל עונש אשר נענשו. אמר הכוזרי: אכן בזה יש ויש להתפאר, וביאורך נפלא הוא. וכן נאמר: 'לעשות לו שם עולם', 'ותעש לך שם כהיום הזה לתהילה לשם ולתפארת'. אמר החבר: ... לולא בני ישראל לא היתה התורה בעולם... ועיין גם בדברי הרמב"ן בתחילת דרשתו 'תורת ה' תמימה' בדבריו החריפים, שיסודם בדברי ריה"ל אלו.

מסלול 1: יום ב לפרשת מקץ

מסלול 2: יום ד לפרשת וישב